

Poddanské rebelie ve Stonařově 1712 - 1722

LUBOMÍR PELTAN

Jednou z řady koupí, kterou učinila Jihlava v průběhu 16. století, byla koupě stonařovského statku jižním směrem od Jihlavy. Purkmistru, městské radě a vši obci ho za 9 tisíc kop míšeňských grošů prodali příslušníci venkovské šlechty Ctibor a Jan Roubíci z Hlavatec v roce 1530.¹

K tomuto zboží patřilo městečko Stonařov² s tvrzí stejného jména, dvorem,³ pivovarem,⁴ kostelním podacím,⁵ odúmrťí kněze,⁶ který zde byl farářem, zaniklou tvrzí Hyrzpuhl (Hirspiel)⁷ nacházející se jižně Stonařova, s vesnicemi Mittldorf (Prostředkovice), Suchá, Newtiele (Nevcehle) a zaniklými vesnicemi Regenholz,⁸ Falkenaw (Sokolíčko)⁹ a Pfaffendorf.¹⁰

Jihlavské vrchnosti připadly odúmrťe poddaných, jejich úroční platy, naturální dávky slepic a vajec,¹¹ roboty, činže a užitky ze zahrad, rolí a luk,¹² požitky rychtářů¹³ a užitky z desátků z pozemků nacházejících se na území zaniklých vesnic.

Další příslušenství tvořily lesy, háje, chrásty, chrastiny, louky, pastvy a pastviště, rybníky s rybníštěmi, potoky, mlýny, hory a doly, lovy a čižby v mezích a hranicích tak, jak je předtím užíval nebožtík Mikuláš Roubík a po něm prodávající.

Vrchnost měla zájem na ekonomickém využití svého městského zázemí získáním zdrojů pravidelných peněžních a naturálních příjmů z pozemkové daně a dalších oblastí dvorského hospodářství, lesnictví, rybníkářství a pivovarnictví.

Pro zabezpečení narůstajícího hospodářského provozu na venkovských statcích byl roku 1549 ustanoven správce a později jeden úředník pro správu moravských statků, který sídlil ve Stonařově, a druhý pro správu českých ve Stříteži.¹⁴ Kromě příjmů z vlastního hospodaření ve dvoře, kde byly práce vykonávány robotou, byly od poddaných vybírány přímé dávky formou stálých platů v pololetních termínech. Roční činži nárokovala vrchnost z titulu vrchního vlastnictví a patrimoniálního práva z toho plynoucího. Tento starobylý úrok odváděný jihlavské vrchnosti byl stanoven již dříve při osídlování kraje jako původní forma feudální pozemkové renty na základě místních poměrů v přesně vymezené výši.¹⁵ Podobně tak tomu bylo i u naturálních dávek.

V roce 1620 platili Stonařovští pozemkovou daň ke sv. Jiří 12 kop 20 grošů a ve stejné výši ke sv. Michalovi.¹⁶ Stejně tak tomu bylo v r. 1636.¹⁷

Vedle lánové výměry polí užívali poddaní též obecní pozemky nacházející se ve východní části plužiny.¹⁸ Nedostatek pastvin je nutil k tomu, že vyháněli dobytek na pastvu na území ve vlastnictví vrchnosti. Šlo o pozemky patřící k zaniklým středověkým vesnicím v okolí. Při západním okraji stonařovské plužiny to byly pozemky Pfaffendorfu, při jižním Otína¹⁹ a na východním Falknova. Tak v roce 1636 odevzdávali uživatelé ke sv. Jiří Wüssmat-Zins Georgy z pfaffendorfských Staniger auff Pfaffendorf 3 kopy 14 grošů, otínských Staniger auff Otten 19 kop 27 grošů, falknovských Staniger auff Falkenau 1 kopy 4 groše. Z dalších pustých pozemků pak 4 kopy 42 grošů a z pozemku Staniger auff Hurken 6 kop 15 grošů.²⁰

Za povolení pastvy přibyly v průběhu 16. století stonařovským poddaným další platy. Kromě této činže nebyli jinak v užívání oněch pozemků omezováni.

Vrchnost měla vlastnické právo na všechny lesy. Poddanským gruntům lesy přidělovány nebyly. Kromě činžovních lesů zde mělo pouze městečko jako celek určitou výměru obecního lesa. Dřevo z něho mohli poddaní používat pod kontrolou vrchnosti ke svým potřebám. K povinnostem poddaných patřilo zásobování města dřevem, které se uskutečňovalo v době, kdy nebyla práce na poli. Výše této povinnosti byla určena počtem sáhů, které měla zpracovat celá obec. Domkáři pokáceli stromy, menší a větší sedláci je pak dopravovali do města. Tak 22. března 1621 bylo dovezeno 195 sáhů a 16. října téhož roku dalších 170 sáhů. Z činžovních lesů 20 sáhů.²¹ Od jednoho sáhu platila městská obec 6 grošů.²²

Koupí stonařovského zboží získalo město také základní rybniční síť s přítokovým systémem právě v době budování moravského rybníkářství, jehož základy byly položeny v předchozím období.²³ Podobně jako v případě vrchnostenského lesního hospodářství byly stanoveny celé obci robotní povinnosti k vrchnostenským rybníkům.

Do oblasti vrchnostenských monopolů a přímusů²⁴ spadaly následující příjmy. V roce 1630 z každého vyčepovaného svídnického sudu²⁵ piva 7 grošů, celkem ze 37 sudů 4 kopy 19 grošů. Z každého vyšenkovaného vědra vína²⁶ 7 denárů, ze 134 věder 2 kopy 36 grošů 2 denáry.²⁷

V roce 1637 činila obrátová daň ze 78 svídnických sudů piva 7 kop 49 grošů a z 18 věder vína 18 grošů.²⁸ Spadal sem též příjem z poddanského mlýna. K 31. březnu 1637 obnášel roční nájem z poplatného poddanského mlýna 10 kop grošů.²⁹

Vrchnostenské právo na prodej piva a vína prošlo ve Stonařově určitým vývojem.³⁰ Záhy po zřízení nového pivovaru v roce 1652 byl jeho provoz v roce 1659 z přičinění jihlavských sladovníků, kteří se obávali městské konkurence, zastaven a v roce 1663 zrušen.³¹ Městská rada tak po finanční dohodě přenechala sladovníkům prostor pro odbyt jejich piva.

Mimovrchnostenské šenkování vína bylo Stonařovským umožněno povolením půlročního svobodného vinného šenku v roce 1656.³²

Sedlák byl tedy nejen zdrojem dávek a robot, ale i hlavním konzumentem vrchnostenských výrobků v rámci přímusů a nuceného trhu. Přímusový byl též odbyt ryb a prodej dřeva. Po prosazení monopolu v prodeji vína se městské radě naskytla výhodná příležitost osvobodit poddané od této povinnosti za plat.

V roce 1560 dala městská rada ze stonařovské plužiny do užívání faráři pozemky zvané Ried s loukami jako náhradu za pozemky v zaniklé vesnici Pfaffendorfu. Z území této zaniklé vesnice ještě vyčlenila tři rybníčky a louky. Dále dostal les, odkud bral palivové a stavební dříví.³³

Poddaní měli povinnost odvádět naturální desátek místnímu faráři. V roce 1637 odevzdali 28 mandelů žita, 3 mandele letního žita, 9 mandelů ječmene, 25 mandelů ovsa. Z úrody sklizené na pozemcích zaniklých vesnic Otína, Pfaffendorfu a Falknova 5 mandelů.³⁴

V předbělohorské době nebyly zemským právem, tzn. robotními patenty, stanoveny roboty na určitý počet dní. Roboty spadaly do patrimoniálního práva, a tak na každém panství bylo o ně jednáno zvlášť. V průběhu 16. století stonařovské poddané roboty ještě příliš nezatěžovaly.

Stonařov jako většina obcí jihlavského panství byl poškozen válečnými událostmi za třicetileté války. V roce 1624 museli Stonařovští zaplatit 327 zlatých 30 krejcarů v hotovosti, 51 zlatých 12 krejcarů ve víně, odevzdat 63 měric ovsa, 9 kusů dobytka, 8 prasat a 2 kozly. Roku 1625 bylo ve Stonařově a Cerekvičce vypáleno 14 domů. Rada města Jihlavy si v roce 1626 stěžovala na úbytek poddaných na moravských statech. Před válkou jich zde bylo přes 300, ve jmenovaném roce sotva 100.³⁵

Na začátku války bylo ve Stonařově 65 usedlostí. Z tohoto počtu bylo 41 selských usedlostí, ve kterých bydleli 4 lánici, 9 třičtvrtěláníků, 10 půlláníků, 18 čtvrtláníků. Z ostatního nelánového obyvatelstva bylo 5 domkářů s poli a 19 bez pole.

Celou válku přestály usedlosti 4 láníků, 7 třičtvrtěláníků, 2 pololáníků, 16 čtvrtláníků, 5 domkářů s poli a 16 domkářů bez pole a ještě od konce války až do roku 1678 zůstaly bez přerušení obydlené. K těmto 50 usedlostem přibyly od roku 1657 znovu obnovené 2 třičtvrtělánové usedlosti, 7 pololánových a 1 domek bez polí. Znamená to, že v roce 1678 zde bylo celkem 60 osedlých usedlostí.

Kromě toho zde bylo k témuž roku ještě 5 zpustlých usedlostí, a to 2 domkářské, které vyhořely 1662, Jana Liessbergera a Jana Kirchenbauera. Tři další, totiž Pfnollův půllán a 2 čtvrtlány patřící Marku Weberovi a Filipu Schnepbauerovi o výměře 79 měric, byly od války ladem.³⁶ Z domů Marka Webera a Pfnolla stála 1678 jen část zdiva, Kirchenbauerův dům byl bez střechy a ze Schnepbauerovy usedlosti zbylo několik luk zarostlých lesem.³⁷

K roku 1678 sestávala stonařovská plužina z 329 kusů polí o rozloze 642 a 4/8 měrice v II. jakostní třídě a stejné výměře ve III. jakostní třídě.³⁸

V porovnání se situací v ostatních obcích jihlavského panství byla válečnými pohromami více postižena jeho jižní část. Panství patřilo k těm, kde přetrvávala po válce málo diferencovaná společenská skladba. Větší pokročilost v rozvrstvení lánového a nelánového obyvatelstva je patrná v jižní části panství pouze u Stonařova, Dlouhé Brtnice, Prostředkovic a Suché.³⁹

Po třicetileté válce si městečko snažilo uchovat svůj středověký status z předcházejícího období vůči patrimoniální pravomoci města Jihlavy. Různé stránky tohoto vztahu se promítly do postavení poddaných v procesu znevolňování, ke kterému docházelo v pobělohorské době. Poválečná rekonstrukce prolínala do druhé poloviny 17. století snahou jihlavské vrchnosti o jeho zalidnění.

Celková změna v postavení poddaných v pobělohorském období se projevila v přeměně úročných sedláků na robotnické nevolníky. Prosazení principu, že poddaný může být využit podle potřeby vrchnosti bez jakéhokoli omezení, bylo umožněno oslabením odporu venkovského obyvatelstva, zapomínáním starých zvyklostí, ztrátou privilegií, urbářů a zhroucením předbělohorského soudního mechanismu při vyřizování stížností poddaných.

Při specifikaci robotních povinností určitým právně platným způsobem bylo pro poddané nejvýhodnější listinné privilegium na určité roboty, zápisy v zemských deskách, prodejních odhadech nebo zápis v urbáři. Privilegia nebyla ve skutečnosti ničím jiným než soupisem a potvrzením povinností a služeb, které měli poddaní vykonávat, platů, které měli odvádět, vrchnostenských pozemků, kterých směli užívat apod. Neosvobozovala je od vykořisťování, ale zajišťovala jeho určitou míru. Významu nabývala tehdy, když tato míra byla překročena.

Ani tradice nebyla v pojetí zemského soudnictví brána jako kodifikace. Poddaní se snažili dokazovat před soudem tradičnost svých povinností prostřednictvím svědků, ale tato svědeckví měla relativní platnost a nenahrazovala u soudu písemná privilegia.

K pokusu o narovnání mezi jihlavskou vrchností a obcí městečka Stonařova došlo 8. dubna 1667 za přítomnosti komisaře královského úřadu zemského hejtmanství, tajného rady římského císařského Majestátu, královského nejvyššího komořího v markrabství moravském Antonia Františka hraběte Collalta a sv. Salvatora⁴⁰ a Jiřího Valeriána Fabritia z Löwenbergu, rady římského císařského Majestátu, předsedícího zemského práva a královského hejtmana Jihlavského kraje.⁴¹

Komise se usnesla, že ve věcech stavění rekrutů a ubytování vojska mají být požadavky na městečko kladeny umírněně. V ostatních věcech mezi královským městem Jihlavou a obcí Stonařovem má být konečně dosaženo souhlasu, přátelského narovnání a smíru.

Co se týče stonařovskou stranou nárokovaného svobodného vinného šenku, bylo rozhodnuto, že bude povolen každoročně od prvního ledna do posledního června v obecním domě s podmínkou, aby obec z každého vyšenkovaného vědra odváděla 50 krejcarů představenému vrchnostenskému úředníku. Zároveň měla zabránit pod trestem odebrání tohoto práva všem podvodům s vynášením vína mimo Stonařov.

Ve věci placení volského platu ve výši 60 zlatých byla obec této povinnosti zbavena a ani neměla držet voly.

Roboty byly obejity, umluveny a srovnány v tom smyslu, že obec má být více přidržena k robotě na pustých pozemcích dosud neosedlých gruntů. Za to byla opravňována k tomu, že mohla i nadále na nich hospodařit i pro vlastní užitek. Městu Jihlavě se ponechalo svobodné rozhodnutí, jaké hospodáře na pusté grunty usadí. Dosavadní povinnosti a platy měly být zachovány a žádné jiné neměly být zaváděny. S ohledem na dobrou vůli města Jihlavy se měla omezit výroba dřeva a zmenšit dovozní povinnost dvou set sáhů na sto padesát. Pozemkové vrchnosti se ponechalo na vůli, jak s oněmi sto padesáti sáhy naloží. Pokud by královské město obnovilo stávající pivovar, měla by obec povinnost dovézt tyto dřevní řůry pro jeho potřebu.

Co se týče 50 zlatých činže z luk nalézajících se na území okolních zaniklých vesnic, bylo sjednáno, že stonařovská obec, která je užívá, má povinnost je zapravit. Nakonec bylo smluveno rovnoměrné zvyšování podílů obce na kontribuci, k níž měla obec podle usnesení zemského sněmu v určitém poměru přispívat.

Narovnání přineslo na čas klid do vzájemných vztahů. Bylo to však omezování pastvy na vrchnostenských pozemcích patřících k zaniklým vesnicím a robotní povinnosti k vrchnostenským rybníkům, které vyústily počátkem 18. století do dalšího sporu.

Kromě placení povinného úroku, vedlejších platů a plnění robot byla požadována i kontribuční daň, kterou poddaní platili státu. Základem pro její výpočet se stal tzv.

berní lán zjišťovaný během lánové vizitace, která se na jihlavském panství uskutečnila na podzim roku 1677 a zjara 1678.⁴² Kromě toho se na stonařovské poddané jako příslušníky městečka vztahovala povinnost ubytování vojska při jeho průtazích.

V roce 1668 bylo ke konskripčním účelům spočítáno všechno mužské obyvatelstvo.⁴³

Podle nařízení soudního řádu moravského z roku 1659 měl královský tribunál ex offio zakročovat ve sporech poddaných s vrchnostmi a pokoušet se o jejich smírné narovnání. Kdyby se to nezdařilo, měl poddané odkázat k jednání zemského soudu. Aby měli poddaní právní ochranu, byl jim přidělen advokát.⁴⁴

Povstání poddaných v Čechách v roce 1680 mělo vliv na vydání prvního robotního patentu, který se pokusil vytvořit pevné a obecně platné normy poddanskonevolnických povinností. Dověřil dlouhou etapu vývoje sociálních vztahů na venkově od Bílé hory a vytvořil právní základnu pro tyto vztahy téměř na celé další století.⁴⁵ Robotní patent byl vydán roku 1680 pro Čechy a roku 1713 rozšířen i na Moravu.⁴⁶

V robotním sporu, který spolu vedli od roku 1689 poddaní na jihlavském panství s městem, stály zpočátku městečko Stonařov a vesnice Salavice stranou. Obyvatelé vesnic jako poddaní královského města podléhajícího císaři usoudili, že jsou císařskými poddanými, pro které neplatí povinnosti jako u běžných poddaných. Odepřeli robotu, takže město bylo nuceno si zjednat cizí poddané za mzdu. Když pak Jihlavští po dlouhém vyjednávání vymohli roku 1705 císařský rozkaz, ukládající poddaným robotu tří dnů v týdnu, odepřeli poslušnost a rozprchli se do lesů. Teprve uvěznění osmnácti náčelníků vzpoury na Špilberku přimělo odbojné sedláky k narovnání s vrchností, jímž se zavázali k nařízené tří denní robotě.⁴⁷

Příčinou tohoto vleklého sporu, který měl zpočátku podobu právní pře a postupně se projevoval i ostřejšími formami, byla stížnost sedláků na to, že mají ročně zpracovat 300 sáhů palivového dříví, rozštípané složit u barvírny soukenických řemeslníků, aniž by za to, jak tomu bývalo dříve, dostali náhradou 6 grošů od jednoho sáhu. Dále si stěžovali, že na dvorech v Pístově, Rančářově, Pančavě a Rantářově musí vykonávat všechny roboty, ačkoli byly první tři dvory teprve nedávno přikoupeny a dříve obdělávány jejich vlastníky. Podle jejich mínění byla vrchnost k zatěžování sedláků těmito novými robotami stejně tak málo oprávněna, jako k dalšímu požadavku hospodářských instrukcí přivázat ke mlýnům a pilám v Rantářově, Prostředkovicích a Rančářově těžké klády z lesa.

V roce 1706 se jihlavská vrchnost s poddanými konečně dohodla. Roboty se měla vykonávat jen tři dny v týdnu s výjimkou senoseče, žní a jiných tzv. nezbytných případů. Uvěznění pak byli propuštěni.⁴⁸

Klid však neměl dlouhého trvání. Nová stížnost byla vznesena u zemského hejtmana Františka Josefa Oppersdorfa proti neplacení dlužné částky, nesprávně vypočítané kontribuci, zvyšování požadavku na stavění rekrutů a rozmnožování robot magistrátem.⁴⁹ Pozemkovou vrchnost obvinil císařský lučištník, který se usadil v Suché.⁵⁰ Zemské hejtmánství přikázalo krajskému úřadu věc vyšetřit. Sedláci si vybrali zemského advokáta, aby je zastupoval, a ten se přestěhoval s rodinou, účetními, písaři a sluhou do Jihlavy. Během činnosti komise, ve které byli též čtyři členové městského magistrátu a syndik, narostla úřední agenda a zároveň i vydání. Vyšetřováním se zjistilo, že stížnosti poddaných byly oprávněné. Magistrát města Jihlavy musel podle nejvyššího rozkazu ze dne 5. dubna 1713 zaplatit náhradu 1000 zlatých, ze které byl zaplacen advokát a zbytek připadl poddaným.⁵¹

Obyvatelé Salavic až dosud žádné stížnosti nevznikli, protože jejich robotní povinnost byla již dříve převedena na peněžní plat.⁵² Důvodem jejich nynější nespokojenosti byla povinnost od roku 1705 místo odváděných 24 zlatých ročně robotní činže vykonávat stejně tak jako ostatní vsi naturální robotu. Ta spočívala ve zpracování a odvozu 332 sáhů dřeva k soukenické valše. Spor byl veden dlouho, a nakonec byla jejich stížnost k zemskému hejtmanovi odmítnuta v roce 1713 ve prospěch jihlavské vrchnosti.⁵³

Když v roce 1712 započala jihlavská vrchnost s přeměnou dosud pustých pozemků zaniklých vesnic Otína a Pfaffendorfu k výnosnějšímu využití zřízením hospodářského dvora pro chov hovězího dobytka a ovcí, vzepřeli se Stonařovští proti tomu, protože od pradávna používali některé pozemky těchto vsí za roční nájem 50 zlatých jako pastviny pro svůj dobytek.⁵⁴

Ve své stížnosti se odvolávali na skutečnost, že uvedené pozemky užívali od nepaměti a v případě jejich ztráty by dobytek chovat nemohli. Za přítomnosti zemského komisaře Maxmiliána Františka z Deblína došlo k vyšetření stížnosti a následnému narovnání, podle kterého městu Jihlavě zůstala správa území a z něho Stonařovským vyčleněny některé kusy polí a pastviny do ročního nájmu 20 zlatých o celkové výměře 40 měřic polí a 70 jiter pastvin.⁵⁵ Pro svoji potřebu směli užívat louky Herrengaben,⁵⁶ pásy polí na kopci Höllsteinbüchel,⁵⁷ Steinbügel⁵⁸ a pozemky Neun Teich,⁵⁹ z nichž však byla předtím vyjmuta vrchnostenská pole. Stejně tak bylo hraničnický vyznačeno území Roschitzer Graben mezi jestřebskými Haslitzer Feldern a stonařovskými Stannerer Grund. Stonařovští měli povoleno užívat též pozemky u dolního rybníka Markteicht.

Rozhodnutím zemského komisaře bylo dosaženo načas narovnání, ale již v roce 1715 vypukl spor znovu, když se poddaní bránili konat roboty na rybnících náležejících k oněm pozemkům, které vrchnost převzala pod vlastní správu.

V minulosti tyto rybníční roboty spočívaly ve stavebních robotách, to znamená zřizování rybníků, později udržovacích, tzv. oprav k rybníkům, kdy poddaní opravovali hráze, stavidla, čistili struhy, vyváželi nános, v zimě prosekávali led. Konečně pak to byla provozní roboty při jarní násadě plodů a na podzim při výlovu. Zatímco ještě v prvních desetiletích 16. století měly námezdní síly značný podíl na rybníčním hospodářství, později se provozní zatížení přesunovalo na poddané, na jejich robotu. Při specifikaci této roboty šlo o tzv. plnou robotu, kterou vrchnost vyžadovala podle potřeb.

Stanovisko poddaných spočívalo v tvrzení, že plnění robotních povinností není odůvodněné vzhledem k tomu, že rybníky se nacházejí v místech, která nyní Jihlavští převzali do vlastní správy. Proto odmítli provést opravu dolního rybníka pod městečkem.⁶⁰ Magistrát nechal okamžitě vsadit dva přísežné v Jihlavě do vězení. Poddaní si nato stěžovali u krajského úřadu, kde vysvětlovali, že tímto způsobem vyžadované roboty se nezakládají na právu. Úřední krajská komise zahájila vyšetřování, při kterém ale město prokázalo, že vlastní na základě koupě po předcích všechna vrchnostenská práva nad městečkem a také je má vložena do královských zemských desek.⁶¹

Spor prošel všemi instančními stupni až k císaři Karlu VI., jenž konečně v roce 1720 rozhodl, že Stonařovští jsou povinni stejně tak jako ostatní vesnice plnit robotu podle ustanovení robotního patentu. Rozkaz plnili poddaní pouze s odporem a se stálými odklady. Krajský hejtman Říkovský jim opakovaně a s plnou vážností připomínal jejich povinnosti a hrozil vězením. Když to všechno nepomohlo, přistoupil k přísným opatřením. Vůdci v počtu osmi byli pochyťáni a odvedeni na Špilberk. Úřady doufaly, že

tímto odstrašujícím příkladem se u ostatních dosáhne poslušnosti. Odpor však trval dál a vláda, doufajíc spor urovnat po dobrém, propustila za tři čtvrtě roku uvězněné sedláky, když slíbili, že nejen sami budou předepsané práce ochotně vykonávat, ale přimějí k tomu i ostatní.

Když však svému slibu nedostáli, ba ještě víc své sousedy popuzovali, byli znovu zavřeni. Podařilo se to jenom u šesti, zbývající dva, kovář Georg Körber a mlynář David Russwurm, stačili zavčas prchnout a ukrýt se. Brzy však vešlo ve známost, že Körber často přichází v noci domů.

Proto byl z města vyslán správce, tři šafáři a dva hospodářští sluhové, aby ho v noci chytili, což se jim také podařilo. Při jeho odvádění však vznikla mezi obyvateli velká nevole. Ti se shlukli kolem, a když náhle na věži začal bít zvon do útoku, vrhli se v nastalé noční vřavě vzbouření Stonařovští, ať už mladí či staří, ženy nebo muži, s klacky, tyčemi, podávkami na seno na příchozí, aby Körbera osvobodili. Sluhové byli napůl ubiti, jejich zbraně zlámány a zajatý osvobozen.

Nato se již nikdo z hospodářských úředníků neodvažoval do Stonařova vrátit a krajskému úřadu se rovněž nepodařilo v obci zveřejnit následující přísné reskripty a rozkazy, protože přijíždějící poslové byli na okraji obce zastaveni a přinuceni k návratu. Dokonce i ženy se odvažovaly koňům padnout pod nohy.⁶²

Tím byla trpělivost úřadů u konce. Proti uvězněným byl zaveden řádný proces a do Stonařova vyslány dvě kompanie starodaunského regimentu. Ten 15. června 1722 brzy z rána ještě před rozbřeskem celý Stonařov neprodyšně uzavřel. Oficiři umístili u kostela a na další místa hlídky a Stonařovští byli násilím přinuceni robotovat.

Noční pochod vojska se neutajil. Okolní obyvatelé ještě v poslední chvíli s touto novinou přiběhli do Stonařova, takže se některým hlavním účastníkům vzpoury podařilo ukrýt. Nijak jim to ale nepomohlo, protože byli brzy vojáky pochyťáni.

Odsouzenci na Špilberku byli po určité době propuštěni. Dlouho se však z nabyté svobody netěšili, protože jejich zdraví bylo útrapami v žaláři podlomeno a brzy po návratu zemřeli.

Ležení vojska přineslo obyvatelům městečka nouzi, magistrátu velká vydání a městu mnoho škody, protože muselo na své náklady vydržovat vojsko, jelikož samotní stonařovští poddaní toho nebyli schopni.⁶³

Dlouhotrvající a vyčerpávající spor o robotní povinnosti jihlavských poddaných, probíhající od poslední čtvrtiny 17. století do začátku 18. století, byl kombinací různých forem boje od petic a vedení soudních jednání přes odmítnutí vykonávat povinnosti robotní stávkou, srocování, zbíhání až k ozbrojeným potyčkám.

Městečko po svém prodeji přestalo být střediskem drobného statku a bylo tlačeno na úroveň ostatních poddanských vsí panství. Neblaze bylo poznamenáno třicetiletou válkou, což se projevilo v dlouhodobém poklesu počtu obyvatel. Pokračovalo zatěžování poddaných v oblasti hospodářských monopolů a přímusů. Naopak výhodnou pro ně byla po staletí provozovaná pastva dobytka na pozemcích okolních zaniklých vesnic. Omezení pastvy, způsobené snahou jihlavské vrchnosti hospodařit na nich ve vlastní režii, chápali jako nespravedlivý zásah do tradičních zvyklostí. I rybníční roboty začala být považována za neoprávněnou, když pozemky, na kterých se rybníky nacházely, převzala vrchnost do přímé hospodářské správy. Příčinou odporu byla narůstající míra požadovaných prací spojených s jejich provozem.

Sociální představitost sedláků lpěla na zachování starého práva⁶⁴ vycházejícího z mýtu o starých dobrých časech a přetrvávající iluzi o dobrotivém panovníku, který dbá na to, aby míra útisku poddaných nebyla překračována. Riskantním činem bylo ujmout se řízení akce. Bylo známo, že buřič, původce "Radelsführer" bude exemplárně potrestán, zatímco masa bude pardonována. Rychtář mohl dodávat ze svého úředního titulu žádostem ráz legality. Rychtáři ovšem nejsou nejradikálnějším elementem hnutí, spíše proti radikálům vystupují, volají po umírněnosti. Mlynář a kovář se tedy stávají jeho symbolem. Stála za nimi nejen důvěra, kterou měli u svých sousedů, ale i touha po spravedlnosti.

Ve sporu lze ze strany vrchnosti pozorovat dvě tendence. První vychází z názoru, že je třeba požadavky poddaných co nejrozhodněji odmítnout. Při narůstání jejich odporu se načas prosazuje snaha kombinovat přímý tlak úředních nařízení a rozkazů s vyjednáváním. Nakonec, když je zřejmé, že vzpoura neustane, přistoupí se k vojenské exekuci.

Do následujícího období si tak jihlavská vrchnost zajistila nerušený příjem svých důchodů a plnění robotních povinností, které pevně zakotvily v systému feudální renty jako rozhodující znak nevolnictví.

POZNÁMKY

1 Prodej stonařovského zboží je doložen šesti originály listin a jejich čtyřmi kopiemi, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu (SOKA) v Jihlavě; opisy viz František HOFFMANN - Karel KŘESADLO, *Městská správa Jihlava. Inventář sv. 1. Listiny (1240) 1269 - 1900 (1929)*, Jihlava, OA 1971, s. 103 (č. 397, 398), 104 (č. 402), 105 (č. 405, 406), 107 (č. 412, 413, 415), 108 (č. 417, 418).

1. čís. 397 1530 prosinec 20., s.l.

Smlouva mezi Janem Malovcem z Malovic a na Běličci, Janem z Chlumu a v Dubném, Jiříkem Robmhapem ze Suché, Ctiborem a Janem Roubíky z Hlavatec a purkmistrem, radou a obcí města Jihlavy, kterou páni Roubíci prodali svůj statek, totiž tvrz Stonařov s dvorem, městečkem a kostelním podacím, vsi Prostředkovice, Suchou, Nevcehle, s pustinami Pfaffendorfem, Falknovem, Regenholzem a vším příslušenstvím za 9 000 kop grošů míšeňských. Orig.pap.čes. 32,5 x 40 cm. 5 pečetí přitištěných Ctibora a Jana Roubíků z Hlavatec, města Jihlavy, Václava Kunáše z Machovic a Mikuláše Štrabocho ze Vztuh. Obrazová příloha č.1.

2. čís. 398 Opis pap.čes. 19,5 x 32 cm /bez pečetí/.

3. čís. 402 1531 květen 29., České Budějovice

Ctibor a Jan Roubíci z Hlavatec kvitují purkmistru, radě a obci města Jihlavy 500 kop grošů českých, splacených na trhovou cenu za stonařovské zboží. Zbývá zaplatit ještě 2 500 kop. Orig.pap.čes. 22 x 32 cm. 7 pečetí přitištěných pod textem, zachovány nepatrné zlomky 6 z nich - vydavatelů a Heřmana Záleského z Prostého, Václava Probošta ze Zhoře, Jiřího Rabemhapa ze Suché, Mikuláše Štrabocho ze Vztuh, Chybí Linhart a Ekerhardta z Ortvinovic.

4. čís. 405 1532 květen 20., České Budějovice

Ctibor a Jan Roubíci z Hlavatec kvitují purkmistru, radě a obci města Jihlavy 500 kop grošů českých splacených na trhovou cenu za stonařovské zboží. Zbývá zaplatit 2000 kop. Orig.pap.čes. 22 x 33 cm. 7 pečetí přitištěných pod textem, z nich 5 poškozených - vydavatelů a Václava Probošta ze Zhoře, Beneše z Chlumu, Adama Sudka z Dlouhé, Mikuláše Štrabocho ze Vztuh, Jana Špulěře z Jíter.

5. čís. 406 Opis pap.čes. 22 x 33 cm /bez pečetí/.

6. čís. 412 1533 červen 2., České Budějovice

Ctibor a Jan Roubíci z Hlavatec kvitují purkmistru, radě a obci města Jihlavy 500 kop grošů českých splacených na trhovou cenu za stonařovské zboží. Zbývá zaplatit ještě 1 500 kop.

Orig.pap.čes. 21,5 x 31 cm. 8 pečeti přitištěných pod textem - vydavatelů a Václava ze Zhoře, Přibíka Čakovce z Bohušic, Heřmana Záleského z Prostého, Beneše z Chlumu, Jiříka Kunáše z Machovic, Bohuslava Kunáše z Machovic.

7. čís. 413 Opis pap. čes. 19,6 x 32,5 cm /bez pečeti/

8. čís. 415 1534 únor 25., s.l.

Ctibor a Jan Roubíci z Hlavatec prodávají purkmistru, radě a obci města Jihlavy své zboží, pustou tvrz Hyrzpuhl, tvrz Stonařov s městečkem a pustými vesnicemi Regenzholz, Falknov, Pfaffendorf, vsi Suchou, Nevcehle a Prostředkovice, vše s příslušenstvím, za 4 500 kop grošů českých. Orig. perg. čes. 51,3 x 24, 8 cm. 8 pečeti přivěšených, z nich 2 poškozené a 1 chybí - Jana Roubíka z Hlavatec a rukojmí Volfa Krajíře mladšího z Krajku na Dačicích, Mikuláše z Prostého na Salavicích, Mikuláše Radkovce z Mirovic na Batelově, Jana Bouslavského z Bouslavi, Jana Fejrara z Malíkova na Roštejně, Erazíma z Volfěrova na Dlouhé Brtnici, chybí Ctibora Roubíka z Hlavatec. Obrazová příloha č.2.

9. čís. 417 1534 květen 25., České Budějovice

Ctibor a Jan Roubíci z Hlavatec kvitují purkmistru, radě a obci města Jihlavy 500 kop grošů českých splacených na trhovou cenu za stonařovské zboží. Zbývá zaplatit ještě 1000 kop. Orig. pap. čes. 21,5 x 31,5 cm, dvojlíst. 9 pečeti přitištěných pod textem, z nich 7 částečně poškozeno - vydavatelů a Hynka Divčického ze Sudoměře na Divčicích, Přibíka Čakovce z Bohušic, Václava ze Zhoře, Beneše z Chlumu v Dubném, Adama Sudka z Dlouhé, Bohuslava Kunáše z Machovic, Jana Špulěře z Jiter.

10. čís. 418 Opis pap.čes. 18,5 x 32 cm /bez pečeti/.

V roce 1531 vyslala městská rada jako plnomocníky konšely Wolfganga Fellenbauma, Stanislava Feyarabenda, Jana Polzera a Baltazara Jungmayera k zemskému soudu zanést kupní smlouvu do zemských desek, což bylo učiněno v pondělí po Povýšení svatého Kříže 18.zář. Na kupní cenu 9000 kop grošů míšeňských byla dána záloha a zbývající obnos byl složen ve více splátkách. Srov. Anton ALTRICHTER, *Dörferbuch der Iglauer Sprachinsel*, Iglau 1924, s. 205. Městská rada se tak stala vlastníkem deskového statku. Srov. ZDB XXIV, s.216, č.50; Peter CHLUMECKÝ, *Die Regesten oder die chronologischen Verzeichnisse der Urkunden in den Archiven zu Iglau, Trebitsch, Triesch, Gross-Bitesch, Gross Meseritsch und Pírnitz sammt den noch ungedruckten briefen Kaiser Ferdinand des Zweiten, Albrechts v. Waldstein und Rombalds Grafen Collalto*, Brünn 1856, s.50 uvádí prodejní cenu 3000 kop grošů českých v listině datované 19. prosince 1531. Tato suma není doložitelná v listinách dokládajících prodej stonařovského statku. Z Chlumeckého údajů vychází Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země moravskoslezské*, Brno 1938, s. 7, který rovněž uvádí k roku 1531 kupní cenu 3000 kop grošů českých.

2 ZDB IV, s.59, č.295, 1365 opidum Stonarzow.

3 Jako středisko panského hospodářství soustřeďoval pěstování obilí, krmiv a píce. Choval se zde hovězí dobytek, vepřový brav, drůbež a zpracovával slad pro potřeby pivovaru.

4 Zásoboval pivem Stonařov a jmenované vesnice. Na sousedním brtnickém panství se v roce 1530 nacházely v městečku Brtnici dva vrchnostenské pivovary; viz František MATĚJEK, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska*, Praha 1959, s.173. K hromadnému zakládání pivovarů dochází na šlechtických panstvích od 30. až 40. let 16. století; tamtéž s. 177.

5 Znamenalo s právem zakladatele /fundátora/ vybírat si pro správu farnosti vhodného kněze. Srov. F. MATĚJEK, *c.d.*, s. 55.

6 Z podacího práva ke kostelům svých statků si vrchnost osobovala právo na pozůstalost po zemřelých kněžích svých far; viz F. MATĚJEK, *c.d.*, s. 51.

7 Tvrz Hyrzpuhl; viz F. HOFFMANN - K. KŘESADLO, *c.d.*, s. 107, č. 415.

8 Původně Raginharts; zanikl u Cerekvičky, kde byl potok Regenzbach. Srov. Ladislav HOSÁK - Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II, M-Z*, Praha 1980, s.368. Roku 1466 pustý; srov. Vladimír NEKUDA, *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*, Brno 1961, s.70.

9 Falknov byl 1480 pustý. Na jeho pozemcích zřídila jihlavská vrchnost roku 1732 dvůr, který byl roku 1778 parcelován, a tím vznikla znovu ves. Viz V. NEKUDA, *c.d.*, s.81.

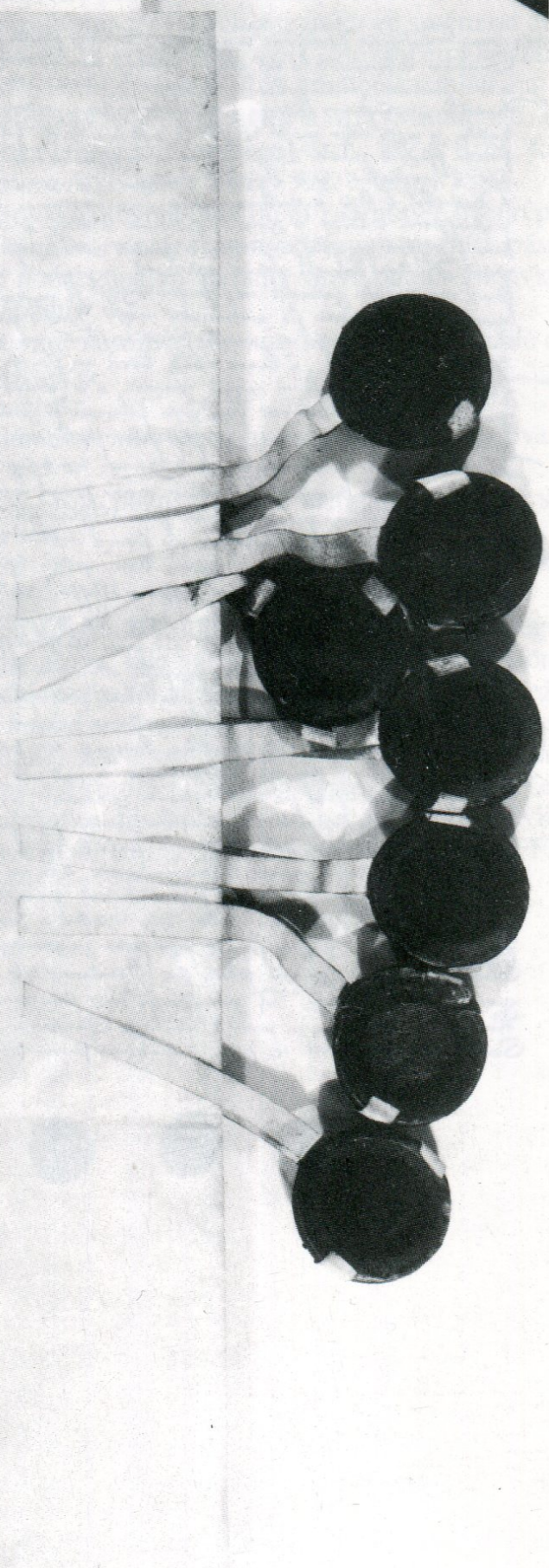
10 Pfaffendorf náležel patrně stonařovskému kostelu. Zanikl západně od Stonařova, kde je les Pfaffendorf. Viz L. HOSÁK - R. ŠRÁMEK, *c.d.*, s.243.

- 11 Tato naturální renta byla vybírána ze všech vsí jihlavského panství. Slepice, vejce a sýry byly v roce 1530 hlavními druhy dávek i na brtnickém panství. Srov. F. MATĚJEK, *c.d.*, s. 275.
- 12 Poddaní byli zatěžováni dávkami nebo platy za užívání zmíněných pozemků.
- 13 Nesvobodné rychty se vyvinuly především v místech kolonizačního založení. Z povinnosti rychtářů rozsuzovat pře jim náležela odměna třetího dílu z pokut, které měli dávat poddaní vrchnosti. Mimo to jim vrchnost přenechávala některé užitky z vlastních pozemků.
- 14 Christian d'ELVERT, *Geschichte und Beschreibung der königlichen Kreis und Bergstadt Iglau in Mähren*, Brünn 1850, s.223.
- 15 Josef VÁLKA, *Hospodářská politika feudálního velkostatku na předbělohorské Moravě*, Praha 1962, s.85.
- 16 Moravský zemský archiv (MZA) Brno, G 371, Jaroslav Novotný, Literární pozůstalost, Opisy moravských urbářů, Jiří Radimský 1964, čís. 209, Jihlava, okres Jihlava.
- 17 A. ALTRICHTER, *c.d.*, s. 205.
- 18 SOKA Jihlava, Městská správa Jihlava do roku 1848, Vrchnostenský úřad, 1551-1850/1884/, IV.Mapy, č.955, Grundrizz Des zu Königl. Stadt Iglauer = Guttern angehorigen Marckts Stanern so in A 1778 geometrisch auffgenohmen worden Von Nepomuk Krzaupal de Grunnenberg Juratus Geometra.
- 19 Viz F. HOFFMANN - K. KŘESADLO, *c.d.*, s. 74, č. 262 (1505 květen 2. Rychtář Ladislav Pilgramer spolu s bratrem Zikmundem prodávají městské radě v Jihlavě městskou rychtu s vybavením, tj. malým mýtem, váhami, solním obchodem, šrůtkami piva, se všemi právy, vesnici Rančářov a pustý Otín u Stonařova za 2200 kop míšeňských grošů.). Obrazová příloha č. 3.
- 20 A. ALTRICHTER, *c.d.*, s.205.
- 21 Sáh kubický /objem/ moravský = 3, 107plm. Viz Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň - Sušice 1984, s. 84.
- 22 Jaromír MÁLEK, *Historický průzkum lesů lesního závodu Henčov*, Brno 1963, s. 46.
- 23 Roku 1533 se u Stonařova protrhlo 8 rybníků a spolu s protrženým rybníkem v Rančářově způsobily velkou škodu. Viz Ch. d'ELVERT, *Chronik der königlichen Stadt Iglau von Iglauer Stadtschreiber Martin Leupold von Löwenthal*, Brünn 1861, s.85. Již dříve byly zakládány v okolí jihlavskými měšťany rybníky. Viz F. MATĚJEK, *c.d.*, s. 87, kde odkazuje na Městské knihy jihlavské A-V, fol.38 z roku 1479, fol.73 z roku 1487, fol.78v z roku 1488, fol. 88 z roku 1490, fol. 98v z roku 1492, fol.111 z roku 1494 fol.229 z roku 1508.
- 24 Přímus opravňoval vrchnost přikazovat svým poddaným např., aby nemleli zrno jinde než v panském mlýně, nekupovali pivo jinde než v panských hospodách, právo donucovací, právo zapovídající. Viz *Malá československá encyklopedie V, Pom-S*, Praha 1987, s.175.
- 25 Sud svídnický = 2 větele = 8 věder pražských (po 61,12 l) = 489 l. Viz G. HOFMANN, *c.d.*, s.89.
- 26 Vědro moravské = 50 mázů mor. = 160 žejdlíků dolnorakouských = 56,59 l. Viz G. HOFMANN, *c.d.*, s.95.
- 27 MZA Brno, G 371, J. Novotný, Literární pozůstalost ..., č.210.
- 28 A. ALTRICHTER, *c.d.*, s.206.
- 29 Tamtéž.
- 30 V roce 1660 měl povinnost stálého odběru piva z vrchnostenské produkce Stonařov, Prostředkovice, Suchá, Vílanec, Cížov, Hosov, Rantářov, Vyskytná a Měšín. V případě jeho nedostatku platil šenkýř s přísedícími pokutu 1 kopy grošů. Měli proto povinnost včas se postarat o zajištění jeho plynulého přísunu. Pod pokutou měli během 14 dnů vypít půl sudu piva z vrchnostenské várky poddaní z Beranovce, Louček, Cerekvičky, Rosic, Popic, Pístova, Vysoké, Salavic a Horního Kosova. Během měsíce museli zkonzumovat půl sudu piva v Hosově, Studénkách a Starých Horách. Poddaným z vesnic bylo dáno na srozuměnou, že za odběr piva z jiných panství nebo míst budou potrestáni. V případě, že by chtěli odebrat pivo odjinud na svátky a posvícení, museli se prokázat zaplacením pivního cla. Srov. A. ALTRICHTER, *Heimatbuch der Iglauer Volksinsel. Ein Stück deutscher Erde und seine Geschichte*, Iglau 1940, s. 179.
- 31 SOKA Jihlava, fond Drobné písemné pozůstalosti jednotlivců - Politzer; Norbert Vincenc Frühauf, *Chronik der königlichen Kreis - und Bergstadt Iglau von ihrer Entstehung bis auf gegenwärtige Zeiten 1827*, díl I, s.260 (dále jen N. V. Frühauf, *Kronika I*).
- 32 Gregor WOLNY, *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, VI. Band. Iglauer Kreis und mährische Enklaven*, Brünn 1842, s. 39.
- 33 Gregor WOLNY, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*, Brünn 1860, s. 39.

- 34 A. ALTRICHTER, *Dörferbuch ...*, s.206.
- 35 Týž, *Heimatbuch ...*, s.129.
- 36 MZA Brno, D I, L 258, Lánový rejstřík městečka Stonařova, komorní statky královského města Jihlavy 21.říjen 1678.
- 37 A. ALTRICHTER, *Dörferbuch ...*, s.205.
- 38 MZA Brno, D I, L 258, Lánový rejstřík městečka Stonařova...
- 39 V Dlouhé Brtnici ze 42 předválečných usedlostí trvale zpustlo 7 selských a 4 domkářské a od roku 1657 k nim ještě do roku 1678 přibylo 5 dalších. V Prostředkovicích z 15 usedlostí trvale do roku 1678 zpustlo 5. V Suché ze 24 usedlostí zůstalo k roku 1678 trvale pustých 11. V Beranovci z původního počtu 10 usedlostí byly ještě k roku 1678 zpustlé 2 a ve Vílanci z 20 usedlostí bylo trvale pustých k roku 1678 10 usedlostí. Viz František MATĚJEK, *Lánové rejstříky jihlavského a znojemského kraje z let 1671-1678*, Praha 1983, s.18-19.
- 40 K osobě A.F. Collalta srov. Marie ZAORALOVÁ, *Období druhého nevolnictví 1740-1848*. In: Jan Janák a kol., *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988, s. 174, pozn. č. 72.
- 41 Komisař zemského hejtmanství činí narovnání mezi Jihlavou a Stonařovem, 8.duben 1667. Viz F. HOFFMANN - K. KŘESADLO, *c.d.*, s.196, č.810.
- 42 Výsledky vizitace na jihlavském panství byly se členy lánové komise a městské rady projednány a podepsány 22.října 1678. MZA Brno, D I, L 258, Lánový rejstřík městečka Stonařova ...
- 43 A. ALTRICHTER, *Dörferbuch ...*, s.206.
- 44 Kamil KROFTA, *Dějiny selského stavu*, Praha 1949, s.259.
- 45 Robotní patent Leopolda I. vydaný 28. června 1680 pro Čechy a rozšířený i na Moravu obsahoval: Vrchnosti nesmí od poddaných vybírat větší daně, než jaké byly určeny sněmem. Všichni poddaní mají robotovat zpravidla tři dny v týdnu. Zakazují se roboty v neděli a ve svátky. Každý poddaný má mít zaručeny tři dny v týdnu pro práci na vlastním gruntu. V době žní, senoseče a výlovu rybníků však mají poddaní robotovat bez omezení, podle potřeby vrchností, ale za určitou náhradu. Urbární stanovení robot, pokud nepřesahuje tři dny v týdnu, zůstává v platnosti. Upravují se tržní přímusey: vrchnost nemá prodávat nuceně svým poddaným za vyšší ceny, než jsou na trhu, takové zboží jako je pivo, víno, sýr, máslo, sádlo, ryby, dobytek, drůbež, zejména jde-li o zboží zkažené. Ale zůstává systém vrchnostenských krčem a pivního a vinného monopolu vrchností na panstvích. Vrchnosti nemají poddaným odnímat jejich statky, zejména pokud mají děti. Odúmrtí však platí dále. Daleké fůry, které dosud nesmírně přetěžovaly poddané, mají být omezeny. Dny, které stráví sedláci na dalekých fůrách, musí být odečteny od robot a formanům se má při dalekých fůrách dát krmení a hradit výlohy. Dosavadní peněžní platy nesmí být zvyšovány. Tresty, vězení a pokuty ukládané patrimoniálními soudy nesmí poddaným ničit zdraví a uvádět je na mizinu. Hrdelní tresty zůstávají vyhrazeny hrdelním soudům podle Obnoveného zřízení zemského. Poddaní nejsou povinni ručením za panské úředníky a nesmí být nuceni, aby připláceli na jejich mzdy. Poddaní mají robotovat jen na svém panství a nemají být nuceni k pracím na jiných panstvích kromě žní. Všechny vrchnosti se vyzývají, aby zacházely s poddanými křesťansky a mírně. Poddaní jsou vyzýváni k poslušnosti a k pilnému vykonávání povinností. Provinění proti patentu mají být žalována královskému prokurátorovi nebo příslušné soudní instanci. Srov. Josef VÁLKA, *Česká společnost v 15.-18. století II. Bělohorská doba. Společnost a kultura manýrismu*, Praha 1983, s.153-154.
- 46 K. KROFTA, *c.d.*, s.235.
- 47 Tamtéž, s.277.
- 48 A. ALTRICHTER, *Heimatbuch ...*, s.173-174.
- 49 Rudolf DVOŘÁK, *Z dějin selských bouří na Moravě v XVII. a XVIII. století*, Časopis Musea království Českého LXXVI, 1902, s. 182-186; N. V. Frühauf, *Kronika I*, r. 1706, s.251.
- 50 A. ALTRICHTER, *Heimatbuch ...*, s.174; N. V. Frühauf, *Kronika I*, r. 1706, s.251.
- 51 R. DVOŘÁK, *c.d.*, s.182-186; N. V. Frühauf, *Kronika I*, r. 1706, s.251.
- 52 V roce 1620 kromě stálého platu 10 kop 8 grošů 3 a 1/2 denáru ke sv. Jiří a sv. Michalu platili Salavičtí robotní činži k oběma termínům po 11 kopách 18 groších a 4 denárech. Salavický mlynář platil k oběma termínům po 20 kopách grošů. MZA Brno, G 371, J. Novotný, *Literární pozůstalost ...*, č.210.
- 53 A. ALTRICHTER, *Heimatbuch ...*, s.175; N. V. Frühauf, *Kronika I*, r. 1713, s.254.
- 54 N. V. Frühauf, *Kronika I*, r. 1713, s. 253; Julius WALLNER, *Die Bauernunruhen zu Stannern in die Jahren 1712-1722*, Notizenblatt, 1884, č. 4, s. 25-27.
- 55 Otínský dvůr od základu založený v roce 1715 se během šesti let dostal do tak dobrého stavu, že pole mohla být obdělávána ve velikosti 1000 měřic výsevku a zastaveno 60 kusů krav, 20 kusů jalo-

- vic a 700 kusů ovcí. N. V. Frühauf, *Kronika I*, r. 1715, s.255. Obrazová příloha č.4. V roce 1715 byly odděleny hraničnický pozemky stonařovské plužiny od plužiny otínské a pfaffendorfské. Hraniční linie byla vedena podél západního okraje stonařovských pozemků ve směru od dlouhobrnické hranice k prostředkovické. Z celkového počtu 38 hraničnicků bylo 15 označeno křížem, letopočtem 1715 a písmeny MS /Markt Stannern/ a SI /Stadt Iglau/, 16. hraničnick stojící na okraji území Prostředkovic byl opatřen křížem, letopočtem 1715 a písmeny SI a MD /Mitteldorf/. Z dalších hraničnicků jich 16 mělo pouze kříž a 7 bylo bez jakéhokoli označení, srov. MZA Brno, fond D 9, Indikační skice ke stabilnímu katastru Stonařova z roku 1835, č. kart.592, č. mapy 2502.
- Některé pozemky nacházející se ve stonařovské plužině byly do ní zahrnuty z území patřícího k zaniklé vesnici Pfaffendorf. Prokazují to odlišné tvary parcel a průběh jejich mezních pásů.
- 56 Pomístní jméno označovalo louky v údolí podél západní varianty větve potoka Jihlávky, přítékajícího na stonařovské území z Otína od jihozápadu.
- 57 Pomístní jméno označovalo světlé louky uvnitř nesouvislého lesního porostu západně od komunikace vedoucí jižně ze Stonařova do Dlouhé Brtnice.
- 58 Dnes Štampíkl, kopec jihozápadně od Stonařova.
- 59 Dnes Nový rybník, území přilehlé k bývalému rybníku téhož jména jižně od Stonařova.
- 60 J. WALLNER, *c.d.*, s.26.
- 61 N. V. Frühauf, *Kronika I*, r. 1715, s.255. Srov. pozn. č.1, kde je doložena koupě stonařovského zboží městem Jihlavou.
- 62 N. V. Frühauf, *Kronika I*, r. 1720, s.258.
- 63 Tamtéž, r. 1722, s.259.
- 64 Podle hodnověrných osob se měla udržovat pověst, že Stonařovští užívali jistá privilegia a že tehdejší správce Yspery se na koni vydal do Stonařova, kde našel přísežné sedící před domem. Správce se tvářil, jako by tomu nevěřil, že by Stonařov nějaká privilegia měl. Nato mu je přísežní v originále ukázali. Když je dostal do rukou, nasadil koni ostruhy a ujel s nimi. Také se vypravuje, že jeden přísežný měl pověšena privilegia na tyči u ohně, aby je ochránil před vlhkostí. K tomu náhodou přišel písař, který požádal přísežného o džbán piva. Protože nikdo jiný v místnosti nebyl, šel pro něj tedy přísežný sám. Mezitím písař privilegia přečetl a odstříhl od nich pečeti. Ztráta privilegií měla být příčinou jejich povstání; viz N. V. Frühauf, *Kronika I*, r. 1722, s.260; František HOFFMANN, *Nové listy a obrazy z minulosti Jihlavy I*, Brno 1967, s. 279.

Handwritten text in a Gothic script, likely a historical document or record. The text is dense and covers the upper portion of the page.

2. Prodej Stonařova a okolních vesnic Čtiborem a Janem Roubíky z Hlavatec purkmistru, radě a obci města Jihlavy. 1534 únor 25. Viz poznámka č. 1, č. listiny 415. Foto J. Kourková.

Ladislav a Rychtář města Jihlavy, a jeho bratr Zikmund purkmistr, radě a obci města Jihlavy pustou ves Otín u Stona-
 řova, Rančářův a městkou rychtu se všemi právy za 2200 kop míšeňských grošů. 1505 květen 2. Viz poznámka č. 19. Foto J. Kourková.

3. Ladislav Pilgramer, rychtář města Jihlavy, a jeho bratr Zikmund prodávají purkmistru, radě a obci města Jihlavy pustou ves Otín u Stona-
 řova, Rančářův a městkou rychtu se všemi právy za 2200 kop míšeňských grošů. 1505 květen 2. Viz poznámka č. 19. Foto J. Kourková.

Ist die vorgenannte Ehefrau mit der Eheverweigerung und dem Zügelrücken vom
 Herrn und ausgelegt worden, welche der Mann ist vor unaufrichtigen Gesellen
 galagen, indem er mit Kanzen zur Hals verknüpft worden. Ein Mann
 haben diese Hof und dessen Zügelrücken, nicht ein den Hagenaufer, welcher mit
 dem Markt Mannen verknüpft worden, an Meisen, Hagenaufer und Zügelrücken.
 Ein im jüdischen Grund gesetz gültigen Handelt. Dieser Mann ist in Zeit
 von 6 Jahren in so guten Hand geübt worden, dass die Löhne mit 100 Mark
 Mühsal, bezahlt, und 60 Mark Höhe, 20 Mark gutted Land 100 Ringe eingestalt
 werden konnten.

Die Mannen auszusetzen sich vom Herrn festig, und wollten sich die
 besten und besten Befähigungen nicht mehr leisten, welche Herrn bestanden,
 dass sie die im Habita Mannen eingewandene Löhne und Löhne in guten
 Hand verhalten, sich bei den Befähigungen gebrauchten zu lassen, und die Löhne,
 was man sie völlig hat, singulieren; das Magistrat selbst 2 Hagenaufer in
 Novast, und Löhne wollten sie sich nicht annehmen, vielmehr, haben die
 anderen den Magistrat verknüpft, worauf ein kurfürstliche Kommission
 Untersuchungen aufstellte, bei welchen sich aber die Markt anhängen hat,
 dass sie die Markt Mannen mit allen jurisdiktorischen Herrschaften, wie die Herr-
 schaften und Befähigungen hat, kürzlich an sich bezahlt haben, und selbst auch bei
 königlichen Landbesitz anverwandelt ist. Im Jahre 1720 und 1722 ist auch die
 der Markt mit großer Mühe und Mühsal geübt worden.

Ist die W. Schmidt Magalla in der Sechzigsten abhandelt und von Herrn
 Christian Gode von Bismuthal, geborenen Mann, mit einer Messerschneidung
 geübt worden.

Auch kürzlich die Gemeine Hagenaufer die vorgenannte Hagenauferbestimmung.

Ist die Hagenaufer in Hagenaufer, zuvor ein Hagenaufer, weil in den
 diesen Hof betrachteten Hagenaufer ein gewisses jugendlich als Hagenaufer be-
 rechnet wird, vorwiegend und vorwiegend worden; statt 20 werden 30 Höhe.

Untertanenrebellionen in Stonařov (Stannern) in den Jahren 1712 – 1722

Lubomír Peltan

Anfang des 16. Jhs. bildete die Region Stannern ein kleines Gut, das aus dem Städtchen, der Festung Stannern, der Festung Hyrzpuhl (Hirspiel) und den Dörfern Prostředkovice (Mitteldorf), Suché (Dürre), Nevcehle sowie den untergegangenen Dörfern Regenholz, Pfaffendorf und Falkenau (Sokolíčko) bestand. Im Jahre 1530 wurde das Gut samt Zubehör von Ctibor und Jan Roubík von Hlavatec für 9 000 Schock Meißner Groschen an die Stadt Iglau verkauft. Die Iglauer Obrigkeit hatte Interesse an der ökonomischen Nutzung ihrer Stadtgüter. Aus diesem Grunde wurde im Jahre 1549 von dem Stadtrat ein Verwaltungsorgan für den mährischen und den böhmischen Teil ihrer Güter gebildet. Die Stadtobrigkeit beanspruchte von den Untertanen in Stannern außer den Naturalleistungen auch ständige jährliche Abgaben. Die Untertanen konnten außer den vermessenen Feldern auch das Gebiet der untergegangenen Dörfer als Viehweiden nutzen. Außer den Gebieten von Pfaffendorf und Falkenau waren das auch die Grundstücke des untergegangenen Dorfes Otín (Otten), die die Stadt im Jahre 1505 erwarb. Die ganze Gemeinde zahlte dann die Pacht für die Nutzung der Grundstücke zur Weide und den Zins für die Heuernte. Bereits vor der Schlacht am Weißen Berg gehörte zu dem Frondienst der Gemeinde die Versorgung der Stadt mit dem Holz aus den herrschaftlichen Wäldern, die im Winter erfolgte, sowie die Erhaltung der herrschaftlichen Teiche. Weitere Einkünfte bezog die Obrigkeit, als sie die Abnahme von Bier und Wein bei den Untertanen erzwang. Im Jahre 1656 erteilte die Iglauer Obrigkeit den Bewohnern von Stannern das Recht zum halbjährigen freien Weinausschank. Im Bereich des Biermonopols machte die Stadt nach einer finanziellen Vereinbarung Zugeständnisse an die Iglauer Mälzer, die im Jahre 1663 die Stadtbrauerei in Stannern aufhoben. Vor dem Dreißigjährigen Krieg gab es in Stannern 65 Anwesen. Im Jahre 1678 befanden sich hier noch 5 verfallene Gehöfte. Im Jahre 1667 kam es zu einem Ausgleich zwischen dem Städtchen und der Iglauer Obrigkeit in Sachen des freien Weinausschanks, zur Aufhebung der Ochsenabgaben und des Frondienstes auf den noch nicht besetzten Grundstücken, zur Einhaltung der bisherigen Pflichten und Abgaben, zur Einschränkung der Holzeinfuhr- und -erzeugung sowie des Pachtzinses aus den Weiden auf dem Gebiet der untergegangenen Dörfer und zur gleichmäßigen Belastung mit Kontributionen.

Im Jahre 1712 beschloß der Iglauer Stadtrat, die verödeten Grundstücke der untergegangenen Dörfer Otten und Pfaffendorf als Wirtschaftshof zu nutzen. Der Streit der Bewohner von Stannern endete mit einem Ausgleich, infolgedessen ihnen ein Teil der Grundstücke für einen jährlichen Pachtzins überlassen wurde und die restlichen Grundstücke von der Obrigkeit in die eigene Verwaltung übernommen wurden. Im Jahre 1715 brach der Streit jedoch erneut aus, indem die Untertanen den Frondienst an den zu diesen Grundstücken gehörenden Teichen verweigerten, die jetzt von der Obrigkeit selbst verwaltet wurden.

Als der Iglauer Magistrat zwei Schöffen ins Gefängnis setzte, erhoben die Bewohner von Stannern Klage bei dem Bezirksamt. Die Stadt wies jedoch nach, daß sie aufgrund des Kaufes von den Vorfahren sämtliche Herrschaftsrechte über das Städtchen besaß. Laut Beschluß des Kaisers Karls VI. aus dem Jahre 1720 wurden die Bewohner von Stannern ähnlich wie die Bewohner anderer Dörfer auf dem Iglauer Herrschaftsgut gezwungen, den Frondienst laut Festlegungen des Frondienstpatents zu leisten. Sie verweigerten ihn jedoch weiterhin. Auf Ansuchen des Iglauer Bezirkshauptmanns wurden sechs Anführer festgenommen, die dann ein Dreivierteljahr lang in der Festung Spielberg gefangen waren. Nach ihrer Entlassung kam es seitens der Untertanen zu keiner Änderung ihrer Position.

Die Aufwiegler sollten daher wieder festgenommen werden, was lediglich bei sechs Personen gelang. Bei einem weiteren Versuch zur Festnahme der restlichen Rebellen wurden der Verwalter, die Schaffner und die Diener verprügelt und die Gefangenen befreit.

Infolgedessen wurden von den Behörden zwei Kompanien des Altdauner Regiments nach Stannern berufen, die das Städtchen am 15. Juni 1722 besetzten. Die Untertanen wurden auf diese Weise gewaltsam zur Erfüllung ihrer Pflichten gezwungen.

Übersetzung : Alena Jakubíčková

Adresa autora:

Lubomír Peltan, Stonařov 292, 588 33 Stonařov